

Пачуццё Бацькаўшчыны

Лёсавызначальныя этапы беларускай гісторыі

(Заканчэнне. Пачатак у № 9)

Аляксандр КАВАЛЕНЯ,
доктар гістарычных
наук, прафесар

Беларускі народ насуперак велізарным выпрабаванням, што выпалі на яго долю ў гістарычным лёсе, змог зберагчы і пранесці праз стагоддзі ўнутраную духоўнасць і свае лепшыя якасці, якія дазволілі здабыць нацыянальную дзяржаўнасць. У розны час культура і традыцыі нашага народа развіваліся «ў цяні» іншых культур, а нацыянальная самасвядомасць падвяргалася дэфармацыям пад уздзеяннем паланізатарскіх і русіфікатарскіх тэндэнцый. Будзе справядлівым заўважыць, што Беларусь ніколі ў гісторыі не была ні залежнай тэрыторыяй, ні, тым больш, калоніяй Захаду альбо Усходу.

Разам з тым нельга не заўважыць і таго факта, што вопыт духоўна-палітычных праектаў Крэўскай (1385), Люблінскай (1569), Брэсцкай (1596) уній, якія насаджаліся на беларускіх землях, пераканаўча сведчыць пра тое, што ў гэты перыяд ажыццяўлялася актыўнае ўкараненне ў грамадскую свядомасць чужародных духоўна-культурных ідэй. Аднак гэтыя праекты не знаходзілі неабходнай падтрымкі ў асяроддзі беларускага народа і не былі ў поўнай меры ўкаранены ў духоўнае і грамадска-палітычнае жыццё. Зразумела, мэтанакіраванае насаджэнне паланізатарскіх ідэй і сістэмы адміністрацыйна-прававога кіравання на землях ВКЛ прыводзілі да ўспрыняцця нека-

торай часткай народа, асабліва інтэлігенцыі і вышэйшых слаёў грамадства, прапольскіх ідэй. Тым больш што з дзяржаўнага і судовага справаводства мэтанакіравана выкаранялася беларуская мова. А пастановай Генеральнай канфедэрацыі Польшчы і ВКЛ ад 28 жніўня 1696 года выкарыстанне беларускай мовы як афіцыйнай было наогул забаронена. Частка шляецкага саслоўя абставінамі жыцця вымушана была запазычваць польскую культуру і мову, далучацца да інстытутаў палітычнай і грамадскай арганізацыі, што пасля прывяло да заняпаду і рэгрэсу нацыянальнай культуры, істотна затармазіла нацыянальна-дзяржаўнае будаўніцтва і ўрэшце ўзмацніла дэзінтэграцыйныя працэсы і падштурхнула Рэч Паспалітую да развалу.

У выніку трох падзелаў Рэчы Паспалітай (1772, 1793, 1795) беларускія землі былі ўключаны ў склад Расійскай імперыі. Аб'ектыўна ацэньваючы гэты перыяд, нельга не заўважыць, што гэта быў неадназначны, але лёсавызначальны этап у гісторыі беларускага народа, які даў магчымасць спыніць паланізацыю беларусаў, садзейнічаў адраджэнню і развіццю нацыянальна-духоўных традыцый. Пры ўсёй крытычнасці ацэнак гэтага перыяду, фактам з'яўляецца тое, што Расійская імперыя (пры ўсіх складанасцях і недахопах яе палітыкі), не імкнулася рабаваць падуладныя тэрыторыі, а зыходзячы з магчымасцей і патрабаванняў часу развівала іх сацыяльна-эканамічны

ПРА АЎТАРА

КАВАЛЕНЯ Аляксандр Аляксандравіч.

Нарадзіўся ў 1946 годзе ў г. Капыль Мінскай вобласці. У 1975 годзе скончыў Мінскі дзяржаўны педагагічны інстытут імя А.М. Горкага. Працаваў на кафедры гісторыі КПС Мінскага педінстытута. З 1983 па 1991 год быў членам Рэспубліканскага каардынацыйнага савета па вырашэнні праблем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. З 1996 года – загадчык кафедры айчыннай і сусветнай гісторыі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка. З кастрычніка 2004 года – дырэктар Інстытута гісторыі НАН Беларусі.

З 2009 года – акадэмік-сакратар АДДЗялення гуманітарных навук і мастацтваў НАН Беларусі. Доктар гістарычных навук (2000), прафесар (2004).

Аўтар больш як 300 навуковых і навукова-педагагічных прац, у тым ліку 8 манаграфій і 14 адукацыйна-метадычных дапаможнікаў.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя Вялікай Айчыннай вайны, нацыянальна-дзяржаўнае будаўніцтва ў Беларусі.

страты Беларусі за час Першай сусветнай і наступнай польска-савецкай (1919–1920) войнаў перавысілі 1,5 млн чалавек.

Разважаючы аб глабальных ваенных канфліктах, якія разбуральным смерчам пранесліся па беларускай зямлі, варта адзначыць, што агрэсіўныя ваенна-палітычныя праекты (1812, 1914–1918, 1939–1945) мелі антынацыянальную і антыдзяржаўную накіраванасць. Абапіраючыся на гістарычны вопыт, беларускі народ ніколі не прымаў палітычных ідэй агрэсараў. Самааддана абараняючы сваю зямлю ад іншаземных захопнікаў, нашы продкі не толькі мужна і адважна змагаліся, але ва ўпартай барацьбе змаглі выстаяць і адстаяць права на самастойнае і самабытнае развіццё.

На прынцыпах гістарызму

Сёння адна з найбольш важных задач гістарычнай навукі – асвятленне мінулага беларускага народа, каб стварыць аб'ектыўнае палатно нацыянальнай гісторыі, неабходнае для фарміравання гістарычнай свядомасці людзей. Пад гістарычнай свядомасцю ў навуцы разумеюць сістэму ведаў, сукупнасць уяўленняў, поглядаў, традыцый, абрадаў, звычаяў, ідэй, канцэпцый, з дапамогай якіх у людзей, у сацыяльных групах, класах, народах, нацыях фарміруецца асэнсаванае і ўстойлівае ўяўленне аб сваім паходжанні, найважнейшых падзеях нацыянальнай гісторыі, выдатных дзеячах мінулага, аб суадносінах нацыянальнай гісторыі з гісторыяй іншых супольнасцей людзей і ўсяго чалавецтва. Па сутнасці, гэта духоўны мост, перакінуты праз бездань часоў і падзей з мінулага ў будучыню, каб станюўча спрыяць умацаванню сувязі пакаленняў, устойліваму ўсведамленню чалавекам яго прыналежнасці да пэўнай супольнасці людзей – народа альбо нацыі.

Усе элементы, якія складаюць у сукупнасці свядомасць грамадства (погляды, ідэі, культура, палітыка, этыка, мараль, рэлігія, мастацтва, навука), маюць сваю гісторыю. Яны могуць быць зразумелымі і асэнсаванымі толькі на аснове гістарычнага падыходу (гістарызму), які разглядае кожную з'яву з пункту гледжання канкрэтных умоў і акалічнасцей узнікнення, умоў развіцця. Прынцып гістарызму ў даследаванні соцыуму дае магчымасць пазбегнуць аднабоковасці ў ацэнцы падзей, з'яў,

паглядзець на грамадства ў цэлым, убачыць у яго развіцці заканамернасці, вылучыць спецыфічныя рысы, здольныя актывізаваць некаторыя невядомыя тэндэнцыі і вызначыць вектар сацыяльнага развіцця. Гэта мае важнае значэнне для разумення прычын сучаснага сацыяльнага развіцця і служыць асновай навуковага прагназавання, распрацоўкі стратэгіі будучых змен у грамадстве. Менавіта з гэтай нагоды зварот да мінулага пастаянна прысутнічае ў дыскусіях па кардынальных праблемах сучаснасці, на аснове яго ацэнак распрацоўваюцца сацыяльныя тэорыі і ідэалагічныя сістэмы – такім чынам падтрымліваецца непарыўная сувязь і пераемнасць мінулага і сучаснасці.

Варта падкрэсліць, што на сучаснае развіццё грамадства актыўна ўплываюць працэсы глабалізацыі, мадэрнізацыі, інфарматызацыі і медыятызацыі. У гэтых умовах, калі вартасць гістарычнага светапогляду асобы і грамадства неверагодна ўзрастае, мінулае можа выступіць своеасаблівым структураўтваральным каркасам сацыяльнага развіцця, які супрацьстаіць дэзарганізацыі жыцця грамадства і асобных людзей. Дакладнасць прадбачання вызначаецца перш за ўсё тым, наколькі глыбока і ўсебакова вывучана наша спадчына, сучаснасць і заканамернасці змены соцыуму. Без глыбокага разумення гэтых апорных працэсаў у іх адзінстве немагчыма і само навуковае прадбачанне.

Сучасны стан беларускага грамадства сведчыць аб аб'ектыўных магчымасцях пошуку шляхоў сацыяльна-эканамічнай мадэрнізацыі і дынамічнай актывізацыі духоўнага развіцця соцыуму. Менавіта адзінства аб'ектыўнага і суб'ектыўнага, агульнага і адзінкавага, заканамернага і спантаннага абумоўлівае творчае ўключэнне энергіі беларускіх людзей у сацыяльна-вытворчы працэс. Вядома, у грамадстве няма фатальнай непазбежнасці, адназначнай дэтэрмінацыі паводзін людзей. Усё гэта сведчыць, што ў Беларусі ёсць неабходны выбар дзеля паступовага эвалюцыйнага ўдасканалення сацыяльна-эканамічнай і грамадска-палітычнай мадэлі развіцця грамадства. Абапіраючыся на гістарычны вопыт, неабходна распрацоўваць сістэму дзеянняў, якая б уключала творчую энергію людзей. Гэта абумовіць станюўчую дынаміку грамадскага прагрэсу. Вядома, што народ, як і дзяржава, можа паспяхова развівацца

толькі тады, калі кожны здольны ахвяраваць сабой дзеля грамадскага добра. Калі ж грамадства распадаецца на прагных індывідаў, нічога добрага не адбываецца, і магчымы супрацьстаянне ды канфлікты. Нельга не заўважыць, што такая мадэль пераважае ў сучасным свеце. У яе аснову пакладзена сістэма перманентнага супрацьстаяння, канкурэнцыі і барацьбы, якія нібыта непазбежныя і неабходныя для грамадскага прагрэсу. Нацыянальна-дзяржаўным ідэалам у Беларусі, наадварот, з'яўляецца салідарнае грамадства, заснаванае на прынцыпах гармоніі, дзе прадстаўнікі сацыяльных, рэлігійных і нацыянальных, палітычных, эканамічных і ідэалагічных плыняў не ворагі, а супрацоўнікі ў будаўніцтве багатай і незалежнай краіны.

Як сведчыць гістарычны вопыт, у перыяды трансфармацыйных пераходаў ад адной мадэлі грамадства да іншай разгортваюцца бурныя працэсы ў грамадскім і духоўным жыцці людзей. Так, у канцы ХХ – пачатку ХХІ стагоддзя адзначалася абуджэнне цікавасці да нацыянальнай гісторыка-культурнай і духоўнай спадчыны беларускага народа. Справядліва сказаць, што нацыянальная эліта заўсёды імкнулася асэнсаваць пройдзены шлях, паглыбіцца ў

вытокі нацыянальна-дзяржаўных працэсаў, каб пераняць лепшы вопыт для будаўніцтва будучыні. Папярэднічаў грамадскаму асэнсаванню мінулага заўсёды перыядычны друк. Менавіта ў першых нацыянальных выданнях «Гоман» (1884), «Наша доля» (1906), «Наша ніва» (1906) акрэсліваліся гістарычныя здабыткі беларускага народа, фармулявалася ідэя беларускай дзяржаўнасці, разгортвалася нацыянальна-культурнае і грамадска-палітычнае абуджэнне і кансалідацыя народа.

На рубяжы ХХ–ХХІ стагоддзяў, як і ў пачатку ХХ стагоддзя, інтэлігенцыя актыўна ўключылася ў працэс ажыўлення нацыянальнай гістарычнай думкі. Патрэбна значыць, што ў той час, калі акадэмічная гістарычная навука скрупулёзна шукала «новыя падыходы» да асэнсавання мінулага, да гэтага працэсу далучылася публіцыстыка, асабліва яе палітычная плынь. Аматырскі пошук гісторыка-культурнай спадчыны прыводзіў да перацэнкі гістарычных з'яў, падзей і фактаў. Адбывалася адвольная інтэрпрэтацыя і, нават, дыскрэдытацыя многіх падзей і асоб. Запаўненне лакун гістарычнай памяці суправаджалася масавай публікацыяй у перыядычных выданнях дакументаў і матэрыялаў, якія падаваліся ў сенсацыйным ключы. Значная частка матэрыялаў была прысвечана выкрыццю пралікаў і хібаў, якія мелі месца ў перыяд пабудовы сацыялістычнага грамадства. Паток негатыўных матэрыялаў закрануў многія ключавыя падзеі, этапы і персаналіі айчынай гісторыі. Некаторыя дзеячы незаслужана былі ўзняты на гістарычны алімп, адначасова, вольнаці мэтанакіравана, разгортваюцца працэсы дэгенерацыі мінулага. Пакуль змагаліся з аднымі міфамі, стварыліся іншыя, больш небяспечныя, якія не садзейнічалі кансалідацыі беларускага грамадства. Вядома, усе гэтыя «перапісанні» і «перацэнкі» гісторыі маюць зусім не бяскрыўдныя наступствы. Як паказваюць сацыялагічныя даследаванні, публікацыі ў СМІ негатыўных матэрыялаў на гістарычную тэматыку прыводзяць да пашырэння негатывізму адносна мінулага краіны і народа, распальваюць міжнацыянальнае і міжканфесіянальнае процістаянне.

Вядома, што роля літаратуры і мастацтва, СМІ ў фарміраванні гістарычнай свядомасці людзей вельмі вялікая. Газеты, радыё, тэле-

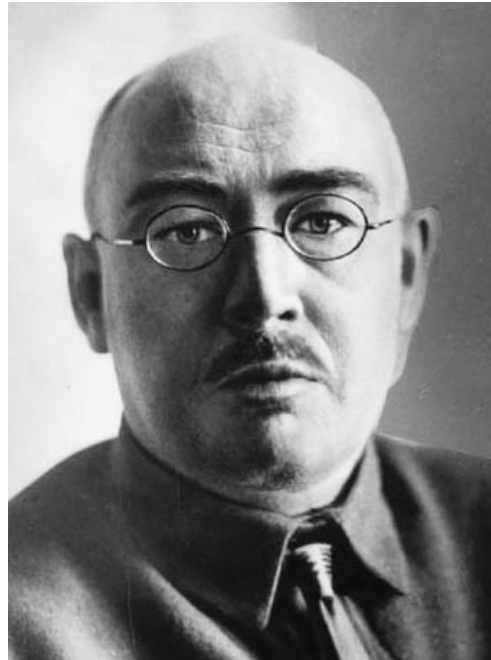
бачанне могуць актыўна ўплываць і нават змяняць грамадскую думку, фарміраваць пэўныя сімпатыі і антыпатыі, але не могуць быць крыніцай сістэмных гістарычных ведаў. На ўзроўні ўздзеяння мастацкай літаратуры, мастацтва, тэатра, жывапісу, кіно, радыё, тэлебачання гістарычная свядомасць яшчэ не ператвараецца ў сістэмныя веды адносна гістарычнага працэсу. Яны, вядома, ствараюць пэўныя ўражанні ў асобы, але маюць адрывачны, хаатычны, не ўпарадкаваны храналагічна характар і лагічна не звязаны з іншымі эпізодамі мінулага. Гэтую важную функцыю можа вырашыць толькі высокапрафесійная гістарычная навука, якая будзеца на важнейшым метадалагічным прынцыпе – гістарызме.

Вядома, чалавек – асоба гістарычная, і гэта адносіцца і да яго сацыяльнай прыроды, і да духоўнага стану, бо толькі з дапамогай гісторыі ён спазнае навакольны свет і сябе ў сусвеце. Таму ў кожнай краіне надаецца вялікая ўвага фарміраванню гістарычнай свядомасці народа. Для гэтага ствараюцца спецыялізаваныя навуковыя цэнтры, якія займаюцца арганізацыяй гістарычных даследаванняў. Заснаванне і развіццё нацыянальнай гістарычнай школы – працэс для грамадства значны і складаны і патрабуе падрыхтаваных высокакваліфікаваных кадраў.

Генштаб гістарычнай навукі

Для Беларусі важнай падзеяй стала адкрыццё 15 кастрычніка 1929 года Інстытута гісторыі Беларускай акадэміі навук. Сёння Інстытут гісторыі НАН Беларусі адзначае 85-гадовы юбілей. Навуковая ўстанова трывала займае пазіцыю «генеральнага штаба гістарычнай навукі» нашай краіны. Гэта аўтарытэтны навуковы цэнтр, які мае сталыя даследчыцкія традыцыі. Яны сфарміраваліся пад уплывам адметных арганізатараў гістарычнай навукі плядай таленавітых вучоных-гісторыкаў, якія складаюць гонар беларускага народа.

У розны час на чале Інстытута гісторыі стаялі апантанія даследчыкі, якія шмат зрабілі дзеля развіцця айчынай гістарычнай навукай школы. Першым дырэктарам быў У.М. Ігнаціўскі, які ўзначальваў навуковую ўстанову ў перыяд яе станаўлення з 1929 па 1931 год.

◀ Усевалад Ігнаціўскі

З 1931 па 1936 год кіраўніком быў П.В. Горын (Каляда). З 1936 па 1937 год Інстытут узначальваў В.К. Шчарбакоў. Дырэктарамі працавалі М.М. Нікольскі (1937–1953), а з 1953 па 1965 год – І.С. Краўчанка. З 1965 па 1969 год Інстытут узначальвала Н.В. Каменская. У 1969–1975 гадах дырэктарам працаваў І.М. Ігнаценка, а з 1975 па 1988 год – П.Ц. Петрыкаў. У складаны перыяд, з 1989 па 1999 год, давялося ўзначальваць навуковую ўстанову М.П. Касцюку, а з 1999 па 2004 год абавязкі дырэктара выконваў М.С. Сташкевіч. З 2004 па 2009 год працаваў дырэктарам Інстытута пашчасціла і мне, сёння ж установу ўзначальвае таленавіты вучоны і арганізатар навукі В.В. Даніловіч.

Аўтарытэт кожнай навуковай установы заўсёды вызначаецца дзейнасцю яго творчых асоб. За вялікі ўклад у развіццё гістарычнай навукі 11 прадстаўнікоў Інстытута гісторыі былі абраны акадэмікамі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Гэта Дз.Ф. Жылуновіч, У.М. Ігнаціўскі, С.Ю. Матулайціс, А.М. Ясінскі, П.В. Горын, М.М. Нікольскі, В.А. Сербента, В.К. Шчарбакоў, І.С. Краўчанка, І.М. Ігнаценка, М.П. Касцюк. Чатыры прадстаўнікі ўстановы – Н.В. Каменская, К.І. Шабуна, П.Ц. Петрыкаў, І.Я. Марчанка – былі абраны членамі-карэспандэнтамі НАН Беларусі. І ў нашы дні высокапрафесійны калектыў працуе актыўна і

плённа. Кадравы патэнцыял Інстытута гісторыі ўключае 12 дактароў навук, сярод якіх і адзін акадэмік, 52 кандыдатаў навук, 28 навуковых супрацоўнікаў. Цяжка назваць галіну гістарычнай навукі, якая б не закраналася ў даследаваннях нашых вучоных. Толькі за апошнія гады былі праведзены беспрэцэдэнтныя па сваім значэнні і маштабах праекты па падрыхтоўцы і выданні «Вялікага гістарычнага атласа Беларусі», калектыўных фундаментальных прац «Беларусь. Народ. Дзяржава. Час», «Гісторыя беларускай дзяржаўнасці ў канцы XVIII – пачатку XXI стагоддзя: у 2 кн.», «Археалагічная спадчына Беларусі – Archaeological Heritage of Belarus», «Гісторыя Беларускай чыгункі. 3 стагоддзя XIX у стагоддзе XXI», «Гісторыя Пінска. Ад старажытнасці да сучаснасці», а таксама серыя «Старажытныя гарады Беларусі» – «Віцебск», «Полацк», «Друцк».

Ці можна сёння сцвярджаць, што Інстытутам гісторыі здзейснены істотны рывок у вывучэнні гісторыка-культурнай спадчыны, шматвяковай гісторыі беларускага народа? Несумненна! Як сведчыць вопыт апошніх дзесяцігоддзяў, тэматыка і асноўныя вынікі фундаментальных і прыкладных навуковых пошукаў, што праводзяцца Інстытутам гісторыі, перспектыўныя і адпавядаюць стратэгіі даследаванняў. Мы абралі правільны шлях комплекснага міждысцыплінарнага падыходу. Гэта дазваляе арганізаваць сумеснюю працу гісторыкаў, археолагаў, археографоў, архівістаў, цесна і зацікаўлена супрацоўнічаць з прадстаўнікамі органаў кіравання і вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь, замежнымі навуковымі цэнтрамі.

Як уяўляецца, вывучэнне і захаванне культурнай ідэнтычнасці беларусаў магчымы пры значным узмацненні ўвагі да рэгіянальнай гісторыі і культуры, дзе прадстаўлена сукупнасць культурных з'яў рэгіёну як сацыяльна-гістарычнага вопыту людзей, якія жывуць на канкрэтнай тэрыторыі, прадстаўнікоў розных сацыяльных груп, нацыянальнасцей, веравызнанняў. На працягу многіх стагоддзяў на рэгіянальным узроўні адбываўся працэс узаемаўплыву і ўзаемабагачэння разнастайных культур. Важную ролю ў далучэнні маладога пакалення да рэгіянальнай гісторыі павінны адыграць навукова-практычныя канферэнцыі: яны ў апошнія гады сталі прыярытэтным напрамкам дзейнасці вучоных АДДЗЯлення

гуманітарных навук і мастацтваў. Мяркуем прадаўжаць сумесна з мясцовымі органамі ўлады і краязнаўцамі арганізацыю і правядзенне рэгіянальных навуковых канферэнцый, бо яны падтрымліваюць цікавасць мясцовых жыхароў да гісторыі малой Радзімы, спрыяюць развіццю культурнага турызму і інш.

У кожнага чалавека, акрамя бацькоў, павінны быць родная гісторыя, родная зямля, родная мова, родная культура. Менавіта нацыянальная гісторыя і духоўна-культурная спадчына фарміруюць грамадска-палітычны перакананні асобы, яе лепшыя грамадзянскія якасці. І толькі дзякуючы глыбокім ведам гісторыі можна зразумець духоўны свет продкаў, культуру і мову народа. Гэта надзвычай важна для ўсіх слаёў грамадства, асабліва для палітычнай і духоўна-культурнай эліты краіны. Абапіраючыся на глыбокія гістарычныя веды, комплекснае асэнсаванне духоўна-культурнай спадчыны, усёй велічы нацыянальнага багацця, назапашанага народам, палітычныя і грамадскія дзеячы будучы здольныя прадбачыць вынікі прыняцця стратэгічных рашэнняў, адчуць сваю адказнасць перад сучаснікамі і будучымі пакаленнямі.

Гістарычны светапогляд мае асаблівую вартасць для кіруючых кадраў, прадпрымальнікаў, эканамістаў, людзей творчых прафесій. Мінулы вопыт дапаможа ім пазбегнуць памылак у працэсе прыняцця важных рашэнняў у арганізацыі дзяржаўных спраў, дзейнасці прадпрыемстваў і камерцыйных кампаній.

Для людзей мастацтва мінулае народна, што захоўваецца ў легендах і аповедах мінулых часоў, – невычэрпная скарбонка натхнення, важнейшая рухаючая сіла іх творчасці. Развіццё навукі таксама немагчыма без асэнсавання гістарычнага вопыту, у якім зафіксаваны працы, ажыццёўленыя вучонымі ў папярэдні перыяд. На падставе аналізу дасягненняў папярэднікаў сучасныя даследчыкі яскрава ўяўляюць магчымыя напрамкі далейшага развіцця навукі.

Як бачна, зразумець сутнасць падзей, спецыфіку сучаснага стану грамадскай сістэмы і зазірнуць у будучыню магчыма толькі на аснове вывучэння разнастайнасці сацыяльных адносін, якія злучаюць розныя ступені развіцця сацыяльнай сістэмы, і глыбокага вывучэння мінулага як падмурка для

будучага развіцця. Гэта асабліва важна ў наш час, калі глабалізацыя вядзе да разбурэння традыцый, сацыяльных укладаў і асноў грамадскага жыцця. Відавочна, што ў далейшым з ускладненнем сацыяльных працэсаў і размыгасцю контураў постіндустрыяльнага грамадства будзе ўзрастаць неабходнасць звароту да мінулага. Гістарычнае асэнсаванне на ўзроўні штодзённай свядомасці будзе адыгрываць больш важную ролю ў працэсе фарміравання як групавых, так і асобных сацыяльных суб'ектаў, пошуку сваёй ідэнтычнасці.

Гісторыка-культурная спадчына з'яўляецца найважнейшым каштоўным нацыянальным і агульначалавечым набыткам, які адыгрывае вырашальную ролю ў сацыяльна-эканамічным развіцці грамадства і духоўным жыцці кожнага чалавека. Захоўваючы мінулае ў цэласным выглядзе, без купюр, мы памнажаем традыцыі і ствараем трывалую аснову будучыні. Нездарма мудрацы вучаць: «Хто кантралюе мінулае, той кантралюе будучыню». Мінулае павінны кантраляваць мы – нашчадкі тых, хто ў часы цяжкіх выпрабаванняў адстаяў свабоду і незалежнасць, здабыў магчымасць будаваць суверэнную Рэспубліку Беларусь.

Неабходна фарміраваць у душах беларускіх людзей, пачынаючы з дашкольнага ўзросту і працягваючы ў школе і ў сістэме вышэйшай адукацыі, пантэон герояў – сімвал моцы духу, інтэлектуальна-культурнага багацця і творчай велічы народа. Можна называць гэта патрыятычным выхаваннем, урокам гісторыі ці інфармацыяй для агульнага развіцця, але павінна быць сістэмная і мэтанакіраваная праца. У працэсе арганізацыі ідэйна-палітычнай і масава-асветнай работы нельга надта захапляцца формамі, каб не нашкодзіць зместу працы. Патрыятычнае выхаванне – перш за ўсё пытанне светаразумеання і светаадчування асобы, найважнейшы кампанент духоўна-культурнага стану грамадзяніна, што павінен быць стрыжнем ва ўсёй сістэме адукацыйна-выхаваўчага працэсу. Падрастаючаму пакаленню неабходна пастаянна расказваць пра гераізм, самаадданасць і працоўныя дасягненні беларускага народа. Гэтыя размовы павінны быць пранікнёнымі, каб моладзь і думкай, і сэрцам спасцігала сэнс подзвігу продкаў. Важна далучаць юнакоў і дзяўчат да самастойнай працы, прапаноўваць удзел

▲ У час навукова-практычнага семінара «Гісторыя беларускай дзяржаўнасці». Злева направа: акадэмік-секратар АДДзялення гуманітарных навук і мастацтваў НАН Беларусі А.А. Каваленя, першы намеснік кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А.М. Радзькоў, дырэктар Інстытута гісторыі В.В. Даніловіч, старшыня Прэзідыума НАН Беларусі У.Р. Гусакоў

у канкрэтных справах, накіраваных на захаванне памяці аб слаўных старонках жыцця і дзейнасці папярэдніх пакаленняў. Важна, каб у гэтай высакароднай працы былі эфектыўна задзейнічаны і сучасныя адукацыйна-выхаваўчыя і інфармацыйныя тэхналогіі, якія дадуць магчымасць не толькі актывізаваць псіхалага-педагагічную справу, накіраваную на вывучэнне мінулага беларускага народа, але і своечасова ўключыць падрастаючае пакаленне ў будаўніцтва грамадскага жыцця.

Сёння духоўна-культурны прагрэс беларускай нацыі звязаны з незалежнасцю дзяржавы, развіццём беларускай мовы, традыцый, умацаваннем духоўна-маральнага пачатку ў жыцці краіны. Нам неабходна, у добрым сэнсе слова, насаджаць у грамадскай свядомасці дыктатуру сумлення, добра, духоўнасці і нацыянальнай годнасці. Час абавязвае нас не проста шукаць адказ на выклікі сучаснасці, а здзяйсняць учынкi, вартыя памяці нашых продкаў, каб не здрадзіць ім, не дэградаваць як носбітам нацыянальнай культуры, дзяржаўнасці і самабытнасці. ■

ЛІТАРАТУРА

1. Гісторыя беларускай дзяржаўнасці ў канцы XVIII – пачатку XXI стагоддзя: у 2 кн. – Кн. 1 / А.А. Каваленя [і інш.]; рэдкал.: А.А. Каваленя [і інш.]; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск: Беларус. навука, 2011. – 584 с.
2. Беларусь: Народ. Государство. Время / НАН Беларусі, Ін-т гісторыі; рэдкал.: А.А. Каваленя [і др.]. – Мінск: Беларус. навука, 2009. – 879 с.
3. Гісторыя беларускай кнігі: у 2 т. – Т. 2: Кніжнасць новай Беларусі (XIX–XXI стст.). – Мінск: Беларус. энцыкл. імя П. Броўкі, 2011. – 436 с.